

**ПРО ПРИВАБЛИВІСТЬ ТА ЛОГІСТИЧНІСТЬ РЕКРЕАЦІЙНО-
ТУРИСТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА РЕСУРСІВ (В КОНТЕКСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ
МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ)**

Розкрито теоретичні підходи та розрахункові методи з визначення логістичного потенціалу рекреаційно-туристичних ресурсів в контексті логістичної моделі сталого розвитку туризму (розробленої автором) та відповідних завдань та проблем розвитку галузі в Україні та світі.

Represented theoretical approach and calculus methods on logistical potential of recreational- touristic resources in connection with logistical model of tourism sustainable development (worked out by author) and corresponding tasks and problems of touristic branch development in Ukraine and in the world.

Постановка наукової проблеми. За ЮНВТО сталий розвиток туризму означає управління всіма видами ресурсів, забезпечення задоволення економічних, соціальних та естетичних потреб за збереження культурної цілісності, екологічної безпеки, біологічного різноманіття та систем життєзабезпечення [5, с.103]. Таке завдання вимагає не тільки всіляко збільшувати привабливість туристичних ресурсів та об'єктів, але й забезпечити їхню сталість в умовах споживання туристами. Допомогти в цьому може логістика туризму, як новітній науково- практичний напрямок, що досліджує та регулює поточкові явища в туристичній галузі і, зокрема, міжнародні та внутрішні туристопотоки. Логістична модель сталого розвитку туризму, розроблена автором, забезпечує узгодження туристичних потенціалів ресурсної бази туризму, матеріально- технічної бази галузі та туристопотоку в регіоні (країні). Сутність логістичного підходу до сталого розвитку туризму і, зокрема, до логістики його ресурсної бази втілена в гаслі “Збережи- віднови- не зашкодь”.

Літературні джерела та публікації з теми дослідження практично відсутні, якщо не рахувати праць автора [1, с.46-53; 2; 3 та ін.]

Разом з тим автор спирався на численні праці українських та інших дослідників, які класифікували та різноманітно вивчали рекреаційно- туристичні ресурси [3, с.72; 4] та проблеми сталого розвитку туризму [5; 6].

Метою статті є розкрити теоретичні підходи та розрахункові методи з визначення логістичного потенціалу ресурсної бази туризму в контексті логістичної моделі сталого розвитку туризму та відповідних завдань та проблем розвитку галузі в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу. Велика популярність туризму та зростаюча кількість туристів, а відтак і доходів від туризму в світі- це реалії ХХІ століття (табл. 1). Між тим ресурсна база для швидко зростаючого попиту на рекреаційно- туристичні послуги, як і в світовому мірлі, так і в масштабі окремих країн та регіонів залишається величиною суворо обмеженою наявними на земній кулі можливостями.

В умовах постійно зростаючих міжнародних та внутрішніх туристопотоків це зумовлює збільшення туристичного навантаження на рекреаційно- туристичні ресурси, яке в окремих місцях підвищеної концентрації туристопотоків вже досягло критичних меж . Прикладами цього можуть бути побоювання в країнах Африки (зокрема, в Кенії), що зростаючий туристопотік може зашкодити унікальній екосистемі африканських саван з їхнім різноманіттям флори та фауни; обмеження числа туристів- відвідувачів до одного з семи сучасних чудес світу– скельного міста Мачу-Пікчу в Перу; негативний вплив великої кількості туристів на давньогрецьку статую Давида в Паризькому Луврі; заборона туристам, що мають взуття на підборах- “шпильках”, відвідувати древній Акрополь у Афінах тощо.

Таблиця 1. Темпи розвитку міжнародного туризму *

<i>Роки</i>	<i>Кількість туристів у світі, млн. осіб</i>	<i>Валютні надходження від туризму</i>	
		<i>разом, млрд. дол.</i>	<i>на 1 туриста, дол.</i>
1950	25	2,1	84
1960	69	6,9	100
1970	159	17,9	112
1980	284	97,0	341
1990	415	230	550
2000	698	476	680
2006	850	740	870
2010(прогноз)	1 млрд.	1,1 трлн	1100
2020(прогноз)	1,6 млрд.	2,2 трлн	1250
динаміка за 1950-2006рр., разів	34	352	10,4

*Складено автором за даними ЮНВТО

Є подібні приклади і в Україні. Зокрема, це насамперед стосується Києво-Печерської Лаври, що належить до списку Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО та має на своїй території 122 пам'ятки архітектури. Внаслідок негативного впливу низки чинників, у тому числі щоденного неконтрольованого надмірного туристопотоку протягом декількох останніх десятиріч, цей Національний історико- культурний заповідник (нині він контролює Верхню частину Лаври, а в Нижній знаходиться чоловічий монастир Української православної церкви) пережив декілька випадків саморуйнації окремих об'єктів: в 2005р. відбувся обвал ґрунту в Близьких

печерах, в 2007р. обрушилася брама при в'їзді до Нижньої лаври, в 2009р.- обвалилася частина підпiрного муру на вул. Ближньопечерській. З метою збереження унікальної Кирилівської церкви в Києві (XII ст.) богослужіння тут відбуваються тільки два рази на тиждень- у суботу ввечері та в неділю рано, при цьому ніколи не запалюють свічки, оскільки кіптява шкодить стародавнім фрескам. Взагалі київські печери (п'ять давніх ритуальних комплексів –Лаврські, Китаївські, Зверинецькі, Гнилецькі та Смородинські) користуються підвищеною увагою туристів. Тому питання їхнього стану– це одночасно питання безпеки відвідувачів. Перші три комплекси з наведених були свого часу зміцнені і тому нині вважаються безпечними для відвідування (хоча, як показує приклад Ближніх печер, туристопотік слід регулювати й тут).

Натомість Гнилецькі печери, що знаходяться в урочищі Церківщина , не зазнали жодних змін з XI ст. Між тим вони є унікальними, оскільки мають чотири яруси та вважаються найпротяжнішими серед київських печер. Фахівці вважають, що тут потребують негайного зміцнення принаймі три аварійні ділянки та необхідне виконання робіт із загальної консервації підземель. Потребують термінової реставрації найзагадковіші Смородинські печери на Татарці. Вони є продовженням Кирилівських підземель (над якими знаходиться Кирилівська церква) і були замуrowані в 1917р. (після цього доступу до них не було). В перспективі також необхідні дослідження та реставрація Варязьких печер Києво- Печерської лаври, що знаходяться в аврійному стані ще з кінця XIX ст.

З наведених прикладів випливає, що визначаючи привабливість туристичних об'єктів і територій [4], одночасно слід здійснювати їхню логістичну оцінку з метою регулювання туристопоків. Остання, як вказувалося в працях автора [2; 3 та ін.], ґрунтується на визначенні логістичного потенціалу рекреаційно- туристичних ресурсів (ЛП РТР), що є складником розробленої автором логістичної моделі сталого розвитку туризму в регіоні (рис.1).

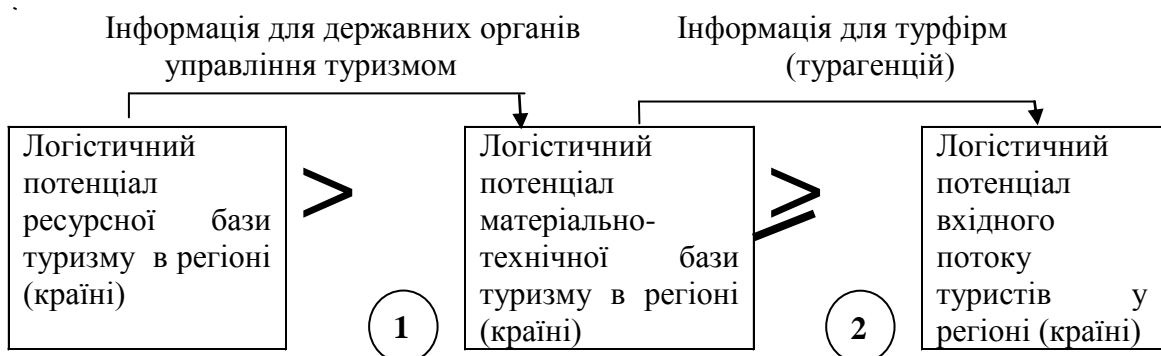

Рис.1. Логістична модель сталого розвитку туризму в регіоні (країні)

Нагадаємо, що за цією моделлю початковою і програмуючою (вихідною) ланкою розвитку туризму в регіоні (країні) мають бути рекреаційно-туристичні ресурси, відповідно до логістичного потенціалу (пропускної спроможності або рекреаційної ємності) яких повинні визначатися потоки туристів, а їхні потреби в комплексі необхідних послуг (проживання, харчування, перевезення, інформаційно- програмне забезпечення) мають забезпечуватися розвитком відповідної матеріально- технічної бази туризму. Необхідною умовою сталого розвитку туризму в регіоні (країні) є менший обсяг логістичного потенціалу матеріально- технічної бази (ЛП МТБ) по відношенню до ЛП РТР, тобто рівняння 1 моделі. Це рівняння виступає запобіжником першого рівня щодо забезпечення туристичних ресурсів регіону (країни). Друге рівняння логістичної моделі сталого розвитку туризму, яке визначає, щоб ЛП МТБ був більшим (або рівним) за ЛП вхідного туристопотоку, окрім того, що виступає запобіжником другого рівня щодо забезпечення ресурсної бази туризму, ще й забезпечує бізнесову ефективність їхнього використання (оскільки дозволяє МТБ прийняти максимально можливу кількість туристів). Інформаційні потоки в даній моделі теж бувають двох видів: перші- це інформація- вимога щодо максимально допустимого числа туристів (цей показник слід обов'язково визначати та вказувати в рекреаційному паспорті ресурсу (об'єкту); другі- це інформація, яка надається туроператорами (які звичайно володіють МТБ туризму в регіонах) фірмам- турагенціям- скільки і яких путівок пропонується на продаж.

Отже, логістична оцінка наявної ресурсної бази для розвитку туризму в регіоні (країні) передбачає визначення логістичного потенціалу рекреаційно-туристичних ресурсів, тобто максимально можливого для даного туристичного ресурсу (об'єкту) потоку туристів, який: а) не зашкодить стану самих ресурсів; б) не спричинить погіршення самопочуття та стану здоров'я туристів; в) не порушить екологію місця знаходження ресурсу (об'єкту); г) не перевищить "показник гостинності"* (Це припустиме співвідношення числа туристів та постійних мешканців, за якого зберігається атмосфера гостинності, оптимальним вважається пропорція не більше 1:3).; д) не поставить під загрозу безпеку туристів;

Здійснення логістичної оцінки ресурсної бази туризму в регіоні (країні) потребує запровадження таких понять, як: ємність ландшафту (ЄЛ), ємність рекреаційних ресурсів (ЄРР), ємність туристичної території (ЄТТ) та ємність засобів розміщення (ЄЗР) (рис. 2).

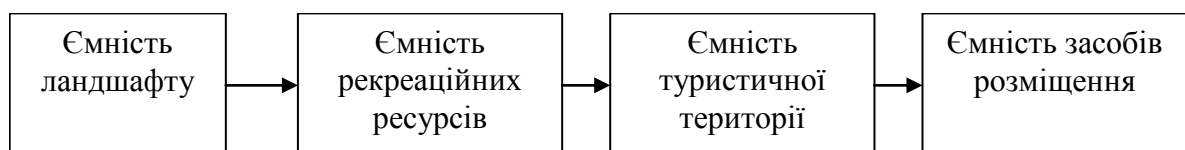

Рис.2. Алгоритм логістичної оцінки ресурсної та матеріально- технічної бази туризму в регіоні (країні)

Ємність ландшафту – це показник спроможності ландшафту забезпечити умови до нормальної життєдіяльності певного числа живих організмів. Ємність рекреаційних ресурсів- важливий норматив максимального туристичного навантаження в системі природних комплексів, приміром для соснового лісу він становить 7 чол /день на 1 га, для ялинкового лісу- 15, березового- 30 чол./ день на 1 га. Ємність туристичної території – це ємність бази ночівлі (число місць), закладів громадського харчування (число посадкових місць або число страв, що видаються), яка визначає максимальне число туристів, які одночасно можуть користуватись окремими об’єктами, не спричиняючи зменшення рівня якості туристичних послуг. Ємність засобів розміщення- показник здатності готелю здійснювати розширене відтворення на базі наявних ресурсів шляхом більш інтенсивного їх використання без додаткових капіталовкладень.

При здійсненні логістичної оцінки рекреаційно- туристичних ресурсів необхідно зважати на їхню класифікацію, яка досить детально та різноманітно представлена в літературі [3, с.72]. Але при всій різноманітності рекреаційно- туристичних ресурсів, найбільше значення для розвитку туризму в певному регіоні (країні) мають [б с. 181] : а) наявність морського узбережжя з відносно м’яким кліматом; б) можливість створення гірськолижних курортів; в) існування джерел з мінеральною водою та лікувальними грязями ; г) історико- архітектурні та інші культурні пам’ятки.

Отже, з точки зору логістики туризму наведені види рекреаційно- туристичних ресурсів потребують логістичного оцінювання в першу чергу. Враховуючи особливості їхньої географічної локалізації, можна виділити ареальні та точкові ресурси (об’єкти). Приміром, до перших відносяться рекреаційно- туристичні ресурси морських узбереж, кліматичних курортів, гірських територій, тощо. До визначення іншого логістичного потенціалу пропонується таблиця показників припустимих рекреаційних навантажень на природні ландшафти (табл.2).

Табл.2. Припустиме рекреаційне навантаження на природні ландшафти

<i>Типи території</i>	<i>Рекреаційне навантаження, чол./кв.км</i>	
	літо	зима
низовинні території	100-200	16-48
горбисті території, височини	100-150	30-50
гірські території	120-200	50-50

За допомогою цієї таблиці можливо визначити логістичний потенціал (тобто максимально допустимий туристопотік) для, наприклад, національного парку в Карпатах площею 100 кв.км. для гірськолижного туризму або для турбази на південному березі Криму, площею 1 кв.км. під літній відпочинок на березі моря (засмагання, плавання, екскурсії). В першому випадку (Карпати) використовується норматив рекреаційного навантаження для гірських територій взимку (50-100 чол./ кв.км.) отже, для національного парку в Карпатах логістичний потенціал ресурсів гірськолижного туризму складе $100 \times 100 = 10\ 000$ чол. в сезон . Саме під таку максимальну кількість туристів слід створювати на цій території відповідну матеріально- технічну базу. В другому випадку (Крим) застосовується показник рекреаційного навантаження для низовинних територій влітку (100-200 чол/кв.км). Відповідно для турбази площею 1 кв.км. логістичний потенціал для ресурсів літнього відпочинку на березі моря становитиме $1 \times 200 = 200$ чол. Отже, саме під цей максимальний туристопотік і належить спорудити матеріально- технічну базу, тобто потужності для проживання, харчування, перевезення туристів тощо. Якщо відпочинковий сезон триває 100 днів, а термін путівки- 10 діб, то за сезон наша турбаза зможе прийняти 10 заїздів, тобто $200 \times 10 = 2000$ туристів. Визначити логістичний потенціал морського пляжу під літній відпочинок можливо на підставі санітарної норми довжини пляжу в розрахунку на 1 людину (вона становить 0,2 метра). Для цього рекомендується наступний алгоритм розрахунків:

1. Показник забезпеченості берегової лінії пляжами: $Z_{п} = L_{п} \div L_{заг}$, де $Z_{п}$ - забезпеченість пляжами(т/км), $L_{п}$ - довжина пляжу (км), $L_{заг}$ - довжина берегової лінії (км.).

2. Показник максимальної одноразової ємності пляжу: $\epsilon_{п} = L_{п} \div S_{н}$, де $\epsilon_{п}$ максимальна одноразова ємність пляжу (чол.); $L_{п}$ - довжина пляжу (км); $S_{н}$ - санітарна норма довжини пляжу на одну людину.

3. Показник ступеню використання пляжних ресурсів: $V_{п} = \epsilon_{п} \div L_{п}$, де $V_{п}$ -ступінь використання пляжних ресурсів (%); $\epsilon_{п}$ – ємність рекреаційних закладів (чол).

4. Показник максимально можливої ємності пляжів: $\epsilon_{мр} = \epsilon_{п} \cdot T$, де $\epsilon_{мр}$ - максимальний річна ємність пляжу (чол.); T -тривалість періоду з сприятливими кліматичними умовами (днів).

5. Показник максимально можливого туристопотоку (тобто логістичний потенціал) пляжу: $P_{мр} = \epsilon_{мр} \div T_{ст}$, де $P_{мр}$ -максимальний річний туристопотік (чол); $T_{ст}$ – середня тривалість туру (діб)

Щодо визначення логістичного потенціалу точкових рекреаційно-туристичних ресурсів, то можна запропонувати два підходи. Перший відноситься до точкових природно- рекреаційних ресурсів, наприклад ємність бальнеологічного курорту, що має ресурсною основою лікувальні мінеральні джерела, знаходиться за формулою: $W_{б} = Q_{д} \cdot f$, де $W_{б}$ - сумарна ємність бальнеологічного курорту(чол); $Q_{д}$ - сума дебіту всіх джерел (м³/доба); f - коефіцієнт, що враховує тривалість роботи курорту, витрати

води на одну процедуру, середню кількість процедур на одного рекреанта($f=2-3$).

Цей підхід можна рекомендувати для, наприклад, Карпатських курортів Моршин, Трускавець, Східниця, Свалява, Кваси, Шаян.

Другий підхід дає змогу визначити логістичний потенціал історико-архітектурних та виставкових ресурсів(об'єктів). Для цього рекомендується наступна методика, розроблена автором на підставі алгоритму рекомендованого ЮНВТО з розрахунку пропускнуго потенціалу подібних ресурсів (об'єктів) [5, с.102]:

1. Визначається максимально допустима кількість щоденних відвідувань (тобто максимальний щоденний потік туристів- логістичний потенціал об'єкту): $L_0 = P \cdot K$, де L_0 -максимальна кількість щоденних відвідувань (чол); K - коефіцієнт ротації; P - пропускнуий потенціал об'єкту (чол.)

2. Визначається пропускнуий потенціал об'єкту: $P = T \div C$, де P - пропускнуий потенціал об'єкту(чол); T -площа об'єкту (m^2); C - середній індивідуальний стандарт (m^2 /туриста)

3. Визначається коефіцієнт ротації $K_p = C \div B$, де – K_p – коефіцієнт ротації; C - кількість годин на день, коли об'єкт відкритий для туристів (год); B - середня тривалість відвідувань(год-хв).

Як, приклад, наведемо розрахунок логістичного потенціалу (тобто максимально можливого туристопотоку) для туристичного об'єкту - середньовічної фортеці площею $10000m^2$ ($T = 10000m^2$) та попередньо встановленим середнім стандартом $C = 5m^2/1$ туриста. Отже, спочатку визначаємо пропускнуий потенціал об'єкту: $P = 10000 \div 5 = 2000$ чол. Далі, розраховуємо коефіцієнт ротації: $K_p = 8 \text{ год/день}$: $1 \text{ год} \cdot 40 \text{ хв} = 4,8$ Нарешті, отримуємо значення логістичного потенціалу фортеці, тобто максимально можливий туристопотік становитиме: $L_f = 2000 \cdot 4,8 = 9600$ чол/день.

Тему можна продовжити на прикладі Національного заповідника «Софія Київська», де знаходиться унікальна архітектурна пам'ятка XI ст. - Софіївський собор. Зрозуміло, що тут спостерігається щоденний (окрім вихідного дня – четвер) інтенсивний потік відвідувачів. Якже його можна оцінити з точки зору логістики туризму?

Будівля Софіївського собору має два поверхи, але для відвідування відкритий перший поверх. Його площа, визначена через добуток довжини та ширини приміщення собору, становить $37 \times 55 = 2035m^2$. За думкою екскурсиводів – працівників музею, оптимальною кількістю екскурсійних груп, що одночасно можуть знаходитися в соборі є три. Враховуючи, що число відвідувачів у одній групі становить 50-60 осіб, це дає цифру одночасного оптимального туристопотоку в соборі – 150-180 осіб. Відповідно можна визначити показник середнього індивідуального стандарту для собору (або норматив допустимої щільності відвідувачів):

$$C = \frac{2035}{180} = 11,3 \text{ м}^2/\text{туриста}.$$

Софіївський собор відкритий для туристів щоденно (крім четверга) з 10⁰⁰ до 18⁰⁰ (вісім годин), а час однієї екскурсії (разом з перервою) складає біля 1 години (45 хв. екскурсія + 10 хв. перерва). Отже, коефіцієнт ротації складає:

$$K_p = \frac{8}{1} = 8.$$

За формулою визначення логістичного потенціалу історико-архітектурних об'єктів (ресурсів) розрахуємо обсяг максимально допустимого щоденного потоку відвідувачів до Софіївського собору:

$$L_0 = 180 \times 8 = 1440 \text{ осіб.}$$

Зазначимо, що нині, за інформацією його працівників, у соборі одночасно можуть перебувати 5-6 екскурсійних груп, отже рекреаційне навантаження та показник цільності відвідувачів зростає удвічі проти оптимальних норм. Зрозуміло, що таке значне перевищення величини туристопотоку в соборі порівняно з оптимальними показниками не впливає позитивно ні на якість проведення екскурсій (якість турпродукту), ні на стан самого Софіївського собору, де, як відомо, знаходяться унікальні фрески та мозаїка, виконані в XI ст.

На закінчення наведемо формулу розрахунку логістичного потенціалу готельної бази, тобто максимальної річної пропускної спроможності готелю:

$L_{Пг} = KM(365 - x)$, де $L_{Пг}$ -логістичний потенціал готелю (чол/рік); KM -кількість місць у готелі (чол); x - тривалість ремонтного періоду (днів), яка звичайно становить 30-60 днів.

Отже, повертаючись до логістичної моделі сталого розвитку туризму (рис. 1), на підставі вище наведених розрахункових методів цілком можливим є визначення логістичного потенціалу ресурсної бази туризму та його матеріально-технічної бази в регіоні (країні) з метою відповідного регулювання туристопотоків та забезпечення сталого розвитку туризму, девізом якого є: "Збережи- віднови- не зашкодь"

Висновки. Визначення сталого розвитку туризму за ЮНВТО передбачає, насамперед необхідність збереження всіх видів рекреаційно-туристичних ресурсів, біологічного різноманіття та систем життєзабезпечення. В умовах постійно зростаючих туристопотоків у міжнародному туризмі стрімко збільшується рекреаційне навантаження на туристичні та взагалі природні ресурси. Якщо не контролювати та регулювати цей процес, то може різко погіршитися стан природних та туристичних ресурсів внаслідок їх надмірного споживання туристами. Такі кризові явища вже спостерігаються в деяких найпопулярніших туристичних дестинаціях не тільки світу, а й України. Застосування логістичного підходу і, зокрема, логістичної моделі сталого розвитку туризму дозволяє виправити ситуацію, гармонізувати туристичне споживання шляхом регулювання потужності та напрямків туристопотоків відповідно до логістичного потенціалу рекреаційно-туристичних ресурсів (РТР). При цьому кожний вид РТР вимагає своєї методики обчислення його логістичного потенціалу.

Зокрема це відноситься до таких основних видів РТР як морські пляжі, гірськолижні ресурси, мінеральні джерела, історико- архітектурні та розважально- виставкові об'єкти. Їх можна поділити на ареальні та точкові та запропонувати для кожного виду методику розрахунку логістичного потенціалу, що й виконане в даній статті. Таким чином визначення привабливості туристичних ресурсів та об'єктів повинно обов'язково супроводжуватися їхньою логістичною оцінкою, що забезпечить в кінцевому результаті сталість розвитку туризму- в Україні та світі.

1. Смирнов І.Г. Бізнесові основи міжнародного туризму: Навч. посібник.-К.:ВПЦ “ Київський університет” 2007.-125с.
2. Смирнов І.Г Логістичні стратегії сталого розвитку туризму в регіональному вимірі//Географія та туризм: Наук. зб.- К.:ВГЛ “ Обрії”, 2007. - Вип.1.- С.60-68.
3. Смирнов І.Г. Логістика ресурсної бази туризму як чинник його сталого розвитку// Географія та туризм: Наук. зб.- К.: ЛГТ, 2009.- Вип. 2-С.68-77.
4. Мітюк О.В.Оцінка привабливості туристичних об'єктів і територій // Матеріали 7- ї Міжн. міждисц. конф. молодих вчених “ Шевченківська весна 2009”.- К.,2009. – С. 59-60.
5. Джанджугазова Е.А. Маркетинг туристских територий Уч. пос. –М.: ИЦ “Академия ”, 2006. 224с.
6. Корнієнко О. В. Мировая экономика. – Спб.: Питер, 2009.-256с.